

MINORITĂȚILE NAȚIONALE ÎN DISCURSUL OFICIAL ÎN PERIOADA 1948-1952

CĂLIN MORAR-VULCU

În prezenta lucrare vom încerca o privire de ansamblu asupra conținutului discursului deținătorilor puterii cu referire la așa-numita "problemă națională" într-o perioadă care are drept limită cronologică superioară anul 1952. Pentru început, vom efectua o serie de precizări referitoare la câteva caracteristici ale procesului politic din România sfârșitului deceniului cinci și începutul deceniului șase, apoi ne vom referi la unii termeni, ca "stat", "națiune", "popor" așa cum apar ei în discursul oficial al perioadei, pentru a delimita un teren conceptual căruia i se subsumează discursul referitor la minorități. În continuare, vom încerca să identificăm câteva dintre formulele mai frecvent folosite la nivel oficial în legătură cu minoritățile naționale, iar apoi să discutăm re poziționarea problemei minorităților în cadrul discursului oficial, prin prisma evoluțiilor ce au loc în 1952.

Conceptele, principiile, realitățile instituționale și sistemul relațional la care statul se raportează și prin care funcționează trebuie apreciate în funcție de realitatea că, după 1945, dar mai ales după 1948, în România este implantat un sistem politic totalitar, exportat în întreaga zonă central-est-europeană (devenită pentru observatorii occidentali "the Eastern Bloc") de către U.R.S.S. Statul român suferă modificări fundamentale ale parametrilor existenței sale atât ca subiect/actor al relațiilor internaționale, cât și ca ansamblu instituțional-normativ care își exercită autoritatea asupra unui teritoriu și a unei populații.

Ca orice regim politic modern, cel existent în România propune și el o viziune proprie asupra realității și un mod de transformare a acesteia după un model de acțiune dual: *distrugerea* opozițiilor (materiale și simbolice) și *crearea* noii realități. Deseori se subliniază faptul că ideologia furnizează sistemului politic *unicul* mod de a defini, explica, înțelege și evalua realitatea existentă, în baza unei grile proprii de lectură a acesteia, precum și de a procura, pe baza unor presupuneri/ipoteze teoretice, cheia oricărei evoluții viitoare. Așadar, ideologia dublează actele Puterii ghidându-le și justificându-le. Așa se întâmplă în cazul proiectului de transformare socială pus în practică de regim, proiect care includea atât prefacerea "bazei economice" a societății (prin măsuri de genul "transformării socialiste a agriculturii", planificării de stat, etatizărilor, industrializării accelerate, etc), cât și stimularea suprastructurii acesteia.¹ În materie de comunicare socială, această situație s-a exprimat printr-un flux de comunicare unisens, dinspre elita conducătoare spre mase (sau, dacă preferăm, dinspre centru spre periferie). Limba discursului devine astfel un mijloc de definire a realității (deduse ideologic), iar discursul este un instrument de putere. Acțiunea de transformare pornește din locul simbolic ocupat de elita conducătoare (centru) înspre periferie și implică, după cum spunea Samuel N. Eisenstadt, transformarea totală a "simbolurilor identității colective ale societății și stabilirea unei noi ordini sociale".² Elita politică a unificat întreg câmpul discursiv prin eliminarea oricăror posibili emițători alternativi (contraelite, grupuri de opinie independente). De aceea, subcâmpurile discursului (propaganda, presa, legislația) sunt în mod relativ egal relevante pentru poziția oficială.

În efortul lor de creare a realității conform preceptelor ideologice, comuniștii produc, inițial ca model teoretic (trecând apoi la ceea ce considerau că înseamnă aplicarea sa practică) o concepție radical nouă despre stat și societate (sau în termenii epocii "orânduire de stat" și "orânduire socială"). Noul cadru conceptual este construit îndeosebi într-un interval ce cuprinde ultimii ani ai deceniului cinci și primii ani ai deceniului șase, pe măsura "monolitizării" regimului politic din România. Formal, perioada poate fi delimitată de Constituțiile din 13 aprilie 1948 și 24 septembrie 1952, însă această delimitare nu trebuie luată *stricto sensu*; nu o considerăm elocventă, din punctul de vedere al relevanței elementelor folosite ca "puncte terminus" (constituțiile). Așa cum spune Zbigniew Brzezinski, pentru comuniști, o constituție nu este un aranjament juridic de norme care organizează și limitează puterea și care exprimă anumite norme societale, ci o reflectare a realității și un mijloc

¹ Totuși, un amendament este necesar: o serie de autori, printre care Kenneth Jowitt remarcă absența "ideologiei practice"¹ în cazul acțiunii elitei politice comuniste din România. Aceasta se traduce printr-o preluare (uneori neselectivă) fie a dogmei marxist-leniniste "pure" (în măsura în care se poate vorbi de așa ceva), fie a exemplului sovietic în materie, însă frecvent defazat temporal (adică asincron cu ceea ce se produce în U.R.S.S.) Kenneth Jowitt, *Revolutionary Breakthroughs and National Development. The case of Romania, 1944-1965*, University of California Press, Berkeley, 1971, p.7

² H.D.Laswell, D.Lerner, C.Easton Rothwell, *The Comparative Study of Elites*, Hoover Institute Studies, series B: elites, no.1, January 1952, p.10; S.N.Eisenstadt, "Center-Periphery Relations in the Soviet Empire: Some Interpretive Observations" in A.J.Motyl (ed), *Thinking Theoretically About Soviet Nationalities*, Columbia University Press, pp.206, 214

pentru transformarea ulterioară a societății.³ Așadar, aceste două constituții sunt marcaje orientative, de punctare nu atât a evoluției prin codificarea ei, ci mai degrabă a discursului oficial despre această evoluție. Din punctul de vedere al subiectului nostru, considerăm aceste acte utile în măsura în care ne furnizează indicii în privința atitudinii Puterii vis-à-vis de minoritățile naționale, indicii ce pot fi decelate mai exact dacă le privim integrate concepției generale a deținătorilor puterii despre stat și societate.

Această concepție se concretizează pentru prima dată la nivel formal în Constituția din 1948. Adoptată la 13 aprilie, aceasta urma să fie fundamentul constituțional al noului stat, în care puterea politică aparținea în exclusivitate P.C.R. (din 1948, P.M.R.). În fapt, Constituția din 1948, precum și următoarele nu erau decât manifestări ale unui palier de acțiune al ideologiei. În 1948 România (Republica Populară Română) este definită ca "stat popular, unitar, independent, suveran"⁴ (cel puțin o parte din aceste atribute erau inexistente). Diferența față de formula "stat național", existentă în Constituțiile din 1923 și 1938 (și ea un produs al unui discurs ideologic) este evidentă. Dacă cele două constituții interbelice se situau ferm în interiorul "paradigmei naționale", nu același lucru se poate spune despre cea din 1948.⁵ După negarea explicită a principiului statului național, textul constituției identifică sursele puterii în stat. Deținătorul primar al puterii nu mai este *națiunea*, ci *poporul*⁶, iar Republica Populară Română a luat ființă "prin lupta dusă de *popor* în frunte cu *clasa muncitoare*, împotriva fascismului, reacțiunii și imperialismului" (s.n.)⁷. Nu este clar care era conținutul noțiunii "popor". Acest fapt îi conferă termenului un caracter ambiguu, care se pretează foarte bine noului tip de discurs oficial (modular, polimorf, adaptabil), în care accepțiunea alocată oficial termenilor se poate modifica conform necesităților (este vorba despre așa-numita metodă a manipulării denotative, care variabilizează conținutul noțiunii). Folosirea acestui termen marchează decisiv trecerea de la "paradigma națională" la un model statal gândit în termenii marxism-leninismului, ai internaționalismului proletar (echivalent, de fapt, cu subordonarea totală față de U.R.S.S.), cu alte cuvinte, de la națiune (ca mod de identificare/solidarizare colectivă, presupunând în teorie, un anumit sistem relațional între membrii acestei "comunități imaginate") la *popor*, o categorie nedefinită, care nu încerca în momentul respectiv să definească vreun mod specific de identificare colectivă și care se referea mai degrabă la corpul populațional.

Modelul teoretic de tratare a problemelor naționale enunțat în România în perioada postbelică este rezultatul unei scheme explicative derivată din filosofia marxist-leninistă a evoluției sociale. Comuniștii recunoșteau existența unei solidarități verticale, transcendente clasei, între membrii națiunii, ceea ce se traduce prin formula "solidaritate națională între exploatat și exploatator"⁸. În ecuație intră relația dialectică "bază-suprastructură" văzută într-o evoluție stadială: fiecare ipostază a suprastructurii este determinată de stadiul de dezvoltare al forțelor de producție, împinse înainte în virtutea "legilor dezvoltării sociale". Categoria "națiune" este atribuită în primă instanță, stadiului "orânduiri burgheze". Cum această orânduire urmează să fie lichidată (să nu uităm că avem de-a face cu o viziune istoricistă, care descoperise sensul real în care se mișca societatea și legile conform cărora se întâmpla acest fapt) orice alt pandant al său, începând cu baza economică și terminând cu cultura și celelalte manifestări ale suprastructurii era menit să dispară, laolaltă cu modul specific de identificare colectivă. Traducând această sumă de ipoteze în termenii teoriei "luptei de clasă", ideologii comuniști percepeau burghezia ca pe o clasă care, în timpul orânduiri patronate de ea, realizase realmente o solidaritate *de clasă*, peste diferențierile naționale (pe care le instrumentaliza în scopul satisfacerii propriilor interese de clasă și, totodată, în scopul obturării "conștiinței de clasă" a proletariatului). Exploatării burgheziei și moșierimii (observăm criteriul "clasă") îi erau supuși în trecut "muncitorii și țărani români și maghiari"⁹ (observăm criteriile "clasă" și "naționalitate"). Proletariatului îi revenea sarcina ca, odată dispunând de conștiința de clasă, să realizeze o solidaritate ce transcende limitele naționalului, anulându-l totodată în timp. Acest deziderat urma să fie realizat după ce proletariatul prelua puterea prin mijloace revoluționare. Teoretic se preconiza unificarea substanțială a clasei muncitoare, de unde să rezulte un proletariat universal, pentru care granițele politice să nu

³ Zbigniew Brzezinski, *The Soviet Bloc. Unity and Conflict*, Harvard University Press, 1971, p. 77

⁴ *Constituția Republicii Populare Române*, ediția a VI-a, Editura de Stat, 1949, p. 7.

⁵ Un element comun mai tuturor abordărilor teoretice ale națiunii ca construcție istorică și culturală este că aceasta se află într-o relație specială cu statul modern. Binomul stat-națiune este o componentă principală a ceea ce se numește "paradigmă națională". Pe lângă aceasta, conținutul "paradigmei naționale" ar mai include așa-numita *nation-building policy*, cu accent pe apartenența etnică la națiunea română (care a inclus, printre altele, un anumit tip de tratare a minorităților naționale) etc.

⁶ "În Republica Populară Română întreaga putere emană de la popor și aparține poporului"

⁷ *Constituția RPR*, p.7, art. 2

⁸ *Patriotismul și internaționalismul proletar. Lupta pentru rezolvarea democratică a problemei naționale în România*, Ed. P.M.R. (în continuare, *Patriotismul și internaționalismul...*), p. 8.

⁹ Gh.Gheorghiu Dej, *Poziția P.C.R. față de curentele șovine și revizioniste*, ed.P.C.R. 1946, p.7

mai însemne nimic (vezi vechea lozincă marxistă "Proletari din toate țările, uniți-vă!"). Aceasta era o primă etapă pe drumul edificării unei societăți fără clase. Pe măsură ce societatea urma să evolueze în această direcție, era inevitabil ca statul să dispară ca formă suprastructurală istorică revolută care nu-și mai putea justifica existența. De ce? Deoarece un cadru statal constă, dintr-o anumită perspectivă, în exercitarea autorității unui corp politic asupra unei populații și a unui teritoriu strict delimitat prin frontiere, iar inutilitatea frontierelor așa cum am văzut mai sus, urma să fie evidentă în momentul solidarizării universale a proletariatului.

Așadar, marxism-leninismul venea în contradicție la nivel principial cu existența solidarităților naționale. Ținând seama de toate acestea, observăm că în discursul oficial are loc o "deconstrucție" a națiunii. Totuși, deconstrucția nu este totală. Chiar dacă termenul "națiune" dispăre, rămân licite oficial termeni din familia sa lexicală (care trimit implicit tot la "paradigma națională"), spre exemplu, în titulatura noului legislativ (Marea Adunare Națională). Apoi, dacă ne îndreptăm atenția asupra peisajului propagandistic, observăm că uneori *poporul* este un simplu substitut pentru vechiul termen "națiune" (în privința intensiunii celor doi termeni). Alteori este folosit ca desemnând grupul etnic român, așa cum reiese din des utilizata expresie "colaborarea poporului român cu naționalitățile conlocuitoare"¹⁰. De cele mai multe ori însă, noțiunea de "popor" apare în textele de propagandă în conjuncție cu un derivat al noțiunii "muncă". Rezultatul este "poporul muncitor", care nu este altceva decât noul construct social preconizat de oficialități și promovat în defavoarea vechiului tip de identificare colectivă, națiunea.

Se poate pune întrebarea dacă demontarea discursivă a națiunii este urmată de un construct similar și coerent. Apariția și vehicularea sintagmei "popor muncitor" nu constituie un semnal (moment) decisiv (în cadrul comunicării elită politică-societate) în sensul trecerii efective la o reconfigurare reală a solidarităților în societate. Din perspectiva actualității, nepersistența "poporului muncitor" ca simbol viabil aduce un argument în favoarea acestei aserțiuni¹¹. Situația trebuie apreciată în funcție de prioritățile elitei politice românești la momentul respectiv. Credem (ca și Jowitt) că în această perioadă elita politică românească nu era în primul rând interesată de crearea unei comunități politice, ci de o transformare a societății prin industrializare și celelalte procese conexe (colectivizare, etc). Afirmatia lui Eisenstadt, amintit mai sus este valabilă, însă trebuie nuanțată în sensul sugerat de Jowitt¹² și permanent raportată la succesiunea cronologică a diferitelor faze de evoluție politică din România. De fapt, încă din 1952 începe să apară formula "națiune socialistă", care va cunoaște o intensă folosire mai târziu. Cariera îndoielnică a sintagmei "popor muncitor" ca denominator al unei eventuale comunități politice care să se substituie națiunii are probabil printre cauze și mica relevanță pe care o avea această formulă pentru societate.

Prioritatea transformării (breakthrough) societății față de crearea unei noi comunități politice (care ar fi inclus, inevitabil, și politica vis-à-vis de minoritățile naționale) este evidentă. "Penetrarea" (= transformarea) societății a constat într-o strategie clară, axată pe economic, care conținea etape bine stabilite (etatizare, reforme monetare, cooperativizare, industrializare, etc) ce pot fi localizate în timp relativ ușor. În cazul fundamentării comunității politice (de gen "națiune", "popor muncitor") atitudinea regimului nu se concretizează într-un program comparabil cu transformarea prin industrializare, ci este caracterizată prin ambiguitate. Așadar, problema comunității politice (și implicit și cea a minorităților) este o variabilă care se poziționează în funcție de condiționarea externă a existenței elitei politice românești (U.R.S.S.) și de prioritățile elitei politice românești (sau ale unor grupuri din interiorul acesteia).

Pe măsură ce națiunea dispăre, se vorbește tot mai mult și mai insistent de naționalitățile conlocuitoare. Însuși textul Constituției din 1948 continuă folosirea acestei terminologii impuse oficial prin legile 86, 629 și 630 din 1945¹³. Din punct de vedere al prevederilor referitoare direct la minoritățile naționale, Constituția din

¹⁰ Vezi de ex. M. Frunză, I. Bălănescu, *Cu privire la problema încheșării națiunii socialiste în RPR, Lupta de clasă*, seria a V-a, an XXXII, nr. 2-3, feb-mar. 1952

¹¹ În condițiile campaniei furibunde lansate împotriva Bisericii Unite, Biserica Ortodoxă accentuează în propria-i presă pe comunitatea națională a românilor ("neam"), așa cum se observă în următorul pasaj, apărut în 1949 în revista Patriarhiei, "Ortodoxia": (...) pentru apărarea ortodoxiei, trebuie apelat la sentimentul național al poporului" (*Ortodoxia*, an I, nr. 2-3, aprilie-septembrie, 1949, p. 31). După cum se observă, acest mesaj nu consonează cu discursul oficial, deși emitentul este în ultimă instanță tot elita conducătoare. Se pot decela cu ușurință considerentele tactice din care a fost făcută această concesie; totuși, însăși ușurința cu care se utilizează simultan două discursuri de semn contrar este un indiciu al inexistenței unei atitudini clar definite (scopuri, mijloace) a elitei în problema națională.

¹² Kenneth Jowitt, *op.cit.*, passim

¹³ Virgiliu Țărău, *Le probleme national dans la politique du Parti Communiste entre 1944-1945*, *Transylvanian Review*, vol. V, nr. 4/1996; Călin Morar-Vulcu, *Regimul minorităților naționale în România (23 august 1944-1945)*, *Acta MN*, 34, II.

1948 nu face decât să preia câteva principii existente în “Statutul Naționalităților” fără a le dezvolta prin prevederi speciale¹⁴.

Privit prin prisma surselor oficiale, peisajul legislativ și instituțional al abordării problemei minorităților naționale este destul de sărac după 1948. Remarcăm doar prevederile Constituțiilor și crearea, printr-o decizie a Preșidenției Consiliului de Miniștri, din 11 mai 1949 a unui departament pentru problemele naționalităților conlocuitoare de pe lângă Consiliul de Miniștri.¹⁵ Această instituție avea atribuții similare cu cele ale fostului Minister al Naționalităților (ulterior Subsecretariatul de Stat al Naționalităților Conlocuitoare - vezi art. 1). Prin decizia citată mai sus, se reconfirmă faptul că textele legislative pe baza cărora se va acționa în privința minorităților rămân Statutul Naționalităților și Constituția.

Politica regimului în privința minorităților naționale este definită ca “rezolvare democratică a problemei naționale”¹⁶, formulă în care textele propagandistice abundă. Deși problemei naționale partidul îi consacră în mod special o ședință a Biroului Politic al Comitetului Central, finalizată printr-o rezoluție (decembrie 1948)¹⁷, discursul oficial este ambiguu în privința modului și sensului în care această soluționare ar urma să fie efectuată. Pentru a-l sugera, propaganda face apel la imaginea unei axe evolutive (căreia îi sunt alocați determinanți etici), al cărei pol negativ/rău este politica față de minorități a regimului burghezo-moșieresc”. În sens pozitiv, această axă nu are un punct terminal clar reprezentat, însă în această direcție un ghid permanent este exemplul U.R.S.S.. În acest cadru, intervine foarte frecvent comparația între situația minorităților din România interbelică și cea de după instaurarea regimului comunist. Minoritățile naționale erau supuse în trecut unor politici de oprinare dusă de către exploatare. În noul stadiu de evoluție istorică (citește “în noul sistem politic implantat în zonă de U.R.S.S.”) burghezia, principala piedică din calea “poporului muncitor” a dispărut, iar situația actuală a minorităților naționale contrastează vădit cu cea interbelică (egalitate, posibilități largi de folosire a limbii materne, învățământ în limba maternă). Similarități cu acest mod de abordare găsim în China: “(...) când imperialiștii au invadat China (...), transformând-o într-o țară semifeudală și semicolonială, existența minorităților noastre a fost fără excepție serios amenințată”¹⁸.

Afirmăm mai sus că discursul oficial este ambiguu în privința indicării modalităților de rezolvare a problemei naționale. Un termen mult vehiculat în epocă în legătură cu problema minorităților este cel de “egalitate”. Una dintre formele pe care acest termen le îmbracă este accepțiunea în care este folosit în unele texte legislative (i.e. “egalitatea tuturor indivizilor în fața legii”-spre exemplu în Constituția din 1948, art. 16). Însă formula pe care se bazează propaganda și care este văzută ca o primă etapă (obligatorie) în rezolvarea “problemei naționale” este cea de “egalitate în drepturi între naționalitățile conlocuitoare și poporul român”. Uneori, aceste drepturi sunt “civile și politice”¹⁹, altelei “economice, politice și culturale”²⁰. Nu este greu de observat că se contrapun astfel cel puțin două grupuri definite pe criterii non-proletare. Aici propaganda nu reușește să clarifice îndeajuns maniera în care două minorități naționale (sau două grupuri naționale) dețin și exercită drepturi egale în domeniul economic, politic sau cultural. Probabil că Puterea voia să codifice astfel existența unor drepturi colective pentru minorități²¹, însă în acest mod, termenul “egalitate” nu este adecvat, întrucât drepturile colective sunt, prin definiție, destinate doar unor grupuri de indivizi (au adresabilitate specificată). Ele exced, așadar, simpla egalitate în drepturi a tuturor indivizilor, iar despre grupurile (minoritățile care dețin fiecare câte un set de drepturi colective) nu se poate afirma că sunt egale în drepturi (așa cum se poate afirma despre “indivizi egali în drepturi”). Formula “egalitatea în drepturi a naționalităților conlocuitoare cu poporul român” extinde abuziv

¹⁴ “În RPR se asigură naționalităților conlocuitoare dreptul de folosire a limbii materne și organizarea învățământului de toate gradele în limba maternă. Administrația și justiția în circumscripții locuite și de populații de altă naționalitate decât cea română, vor folosi oral și în scris limba naționalității respective, sau din altă naționalitate, care cunosc limba populației locale”. *Constituția RPR (1948)*, ed. a VI-a, 1949, p. 12.

¹⁵ Colecția de legi, decrete, hotărâri și decizii (în continuare C.L.D.H.D.), XXVII, 1949, p. 65.

¹⁶ Gh.Gheorghiu-Dej, *Poziția P.C.R...*, p.30

¹⁷ *Rezoluția Biroului Politic al C.C. al P.M.R. în chestiunea națională, decembrie 1948*, în Rezoluții și hotărâri ale Comitetului Central al P.M.R., Editura P.M.R., 1951

¹⁸ Wang Feng, *The Great Victory in our nationalities policy*, în: Alvin Rubinstein (ed.), *Communist Political Systems*. Prentice Hall, 1966, p. 215.

¹⁹ *Trei ani de aplicare a Statutului Naționalităților*. Subsecretariatul de Stat al Naționalităților, București, 1948 (în continuare, *Trei ani de aplicare...*).

²⁰ *Patriotismul și internaționalismul...*; spre exemplu, drepturi economice.

²¹ În acest sens, este interesantă remarcă lui Yuri Slezkine: “Ostili fără a face compromisuri drepturilor individuale, deliberat și consistent [bolșevicii, n.n.] au promovat drepturi de grup care nu coincideau cu cele ale proletariatului”. Deși Slezkine se referă la U.R.S.S., afirmația sa este valabilă și pentru România. Yuri Slezkine, *The U.S.S.R. as a Communal Apartment or How a Socialist State Promoted Ethnic Particularism*. *Slavic Review*, vol. 53, nr. 2, 1994, p. 415

conținutul noțiunii “egalitate în drepturi” spre “egalitate în drepturi colective”, ceea ce este un nonsens. Rațiunea din care această formulă a fost utilizată pare să fie una propagandistică. Pe de altă parte, formula era, de fapt, validarea ideologică a existenței minorităților naționale. Comuniștii au căutat să fundamenteze teoretic această validare prin extinderea artificială a impulsului de egalizare socială conținut de ideologia comunistă asupra ariei naționale.

Așadar, nici măcar ceea ce transpare din discursul oficial nu seamănă cu “poporul muncitor” preconizat în modelul teoretic. Diferențele naționale există încă și sunt validate oficial; singura modificare este că naționalitățile conlocuitoare sunt declarate egale de către partidul clasei muncitoare. Pentru a încerca să sugereze apropierea de modelul teoretic, oficialitățile cultivă asiduu ideea “înfrățirii” devenită de-a dreptul dogmă, de fapt un model propagandistic care se bazează pe formula “înfrățirea poporului român cu naționalitățile conlocuitoare”. Se observă astfel tendința de creare, sau cel puțin de sugerare a unei omogenități a corpului social, peste delimitările naționale recunoscute oficial. Scopul și caracterul acestei înfrățiri este pus în lumină de o frază din broșura *Patriotismul și internaționalismul proletar* (1949): “construind socialismul și eliminând exploatarea, el (proletariatul. n.n.) rezolvă și problema națională punând bazele *conviețuirii frățești a oamenilor muncii de toate naționalitățile* (s.n.)”.

Aplicarea practică a politicii față de minorități nu este lipsită de dificultăți, după cum recunosc chiar autoritățile. De regulă, textele propagandistice referitoare la problema națională sunt axate pe două coordonate: 1. Evocarea succeselor noii politici; 2. Identificarea opozițiilor pe care acestea le întâmpină, precum și indicarea “căii juste de soluționare a lor”. În anul 1948, într-o etapă incipientă de construire a noii societăți se recunoștea că principalele piedici izvorăsc din puternica rezistență a forțelor reacționare (burghezie, chiaburi), rezistență care se traduce prin existența naționalismului, deghizat sub multiple forme, dar având permanent aceleași cauze: dușmanul de clasă, imperialismul (anglo-american) și agenții săi, printre care și Vaticanul²². Una dintre formele de manifestare a naționalismului este “teoria unității naționale” a diverselor minorități “unitatea maghiară” sau “unitatea evreiască”, acesta din urmă fiind socotită o diversiune instrumentată de burghezia reacționară evreiască și de militanții sioniști²³.

O altă caracteristică a discursului oficial referitor la minorități este polarizarea sa. Într-un articol apărut în *Slavic Review* Yuri Slezkine trata, printre altele, statutul grupului etnic rusesc în cadrul statului sovietic în timpul N.E.P.-ului și până la jumătatea deceniului patru. Slezkine observa că, spre deosebire de alte minorități, rușii nu aveau drepturi speciale, pentru că, potrivit viziunii oficiale, ei avuseră astfel de drepturi, însă le folosiseră prost înainte (în timpul Imperiului Țarist). “Un rus putea beneficia doar de pe urma faptului că era proletar; un non-rus și de pe urma faptului că era un non-rus”²⁴. Ceea ce remarcă Slezkine era de fapt existența unei polarizări în discursul și acțiunea elitei sovietice în problema națională. În binomul ruși-neruși, ultimii erau clar mai avantajați. Și în România polarizarea există, deși la alte dimensiuni și în alți termeni, pe care dorim să-i precizăm. În cazul României nu se pune neaparat problema existenței unui binom cu polii “român-neromân”. Odată cu estomparea oficială a “națiunii” (care era înainte identică cu grupul etnic român) în câmpul discursului referitor la problema națională românii ocupă un loc marginal (de unde acuzațiile privitoare la caracterul antinațional al regimului comunist incipient). Totuși, grupul etnic românesc nu este într-o poziție inferioară altor grupuri etnice sau minorități naționale, așa cum ar putea sugera o prea extinsă analogie cu remarca citată mai sus. Restul grupărilor etnice nu constituie un pol unitar; polarizarea se remarcă mai cu seamă aici, prin spațiul deosebit alocat minorității maghiare în cadrul economiei discursului și acțiunii puterii. Printr-o relativă absență se remarcă minoritatea germană, care, după episodul deportărilor în U.R.S.S., lipsește aproape total din discursul oficial, paralel cu deposedarea sa de drepturi²⁵ și cu persecuțiile abătute asupra sa²⁶. Dacă germanii, sârbii, evreii și chiar rușii sau ucrainenii sunt menționați uneori²⁷, o absență notabilă din toate referirile oficiale sunt țiganii, care nu sunt amintiți oficial decât în recensăminte.

Evoluții semnificative la nivelul discursului oficial apar în 1952. Parametrii de funcționare ai statului român sunt redefiniți odată cu Constituția din 1952, text care consacra trecerea la stadiul de “democrație

²² *Rezoluția Biroului Politic...*, pp.36-40

²³ *Ibidem*, pp.40-41

²⁴ Yuri Slezkine, *loc.cit.*, p.434

²⁵ William Totok, *Situația minorităților privită din perspectivă istorică*, în Gabriel Andreescu (ed.), *România versus România*, Clavis, 1996, p.74

²⁶ “Șvabii bănățeni au îndurat un dublu calvar: abia întorși din U.R.S.S. din deportare, au fost trimiși cu domiciliul forțat în Bărăgan, lăsați sub cerul liber fără adăpost”. Renate Gockler-Timoșenco, *Retragerea germanilor din istoria română*, în *ibidem*, p.164

²⁷ *Rezoluția Biroului Politic*

populară” (în 1952 acest termen este prezent explicit,²⁸ spre deosebire de Constituția din 1948). Regimul de democrație populară era una dintre cele două forme ale dictaturii proletariatului (cealaltă fiind U.R.S.S.). Clasele “condamnate de istorie” erau deposedate de sursele puterii lor (economice, politice, etc) și erau în curs de a fi distruse de alianța dintre cele două clase neantagoniste, după cum erau catalogate oficial proletariatul și țărănimia. Reflectând deci, stadiul de evoluție la care România ajunsese, Constituția din 1952 trasează ca principală sarcină statului construcția socialismului (vezi art. 13). Acest obiectiv urma să fie îndeplinit prin exercitarea de către stat a trei funcții principale: funcția de zdrobire a claselor răsturnate, funcția de apărare și funcția de organizare economică și cultural-educativă.²⁹ După cum se observă, statul era departe de a se “vesteji”, așa cum prevedeau teoreticienii marxist-leniniști (Lenin).

Nu este întâmplător faptul că această afirmare și teoretizare a funcțiilor statului în România consonează cu contribuțiile pe care Stalin le aducea în aceeași perioadă “patrimoniului” ideilor marxist-leniniste. Referindu-se la relația bază-suprastructură, Stalin accentua asupra faptului că statul, deși era un element suprastructural, nu era doar o reflexie pasivă a bazei, ci contribuia din plin la transformarea și consolidarea acesteia.³⁰ Odată cu redefinirea rolului statului, Stalin se ocupă și de problema națională. Combătând teoriile lingvistului sovietic N.I.Marr, Stalin nega caracterul de clasă al limbii, afirmând că acesta nu este o parte componentă a suprastructurii sau bazei, ci este o categorie aparte, care le transcede, aparținând întregii națiuni, întregii societăți. Cu alte cuvinte, clase și ideologii merg și vin, însă etnicitatea (exprimată prin limbă) rămâne³¹ ca una dintre esențele existenței sociale.

Iată o masivă derogare de la principiile universaliste ale marxism-leninismului, pe care putem să o punem în legătură cu un alt indiciu: puseele antisemite ale lui Stalin din ultima parte a vieții sale, mai ales după ce evreii din Uniunea Sovietică salutaseră entuziast crearea Statului Israel (1948). Printre repercusiunile acestor pusee se numără (în Europa de Est) valul de epurări pentru care este emblematic cazul Slansky. În România, Gheorghiu-Dej anihilează, cu acceptul lui Stalin (în 1952) fracțiunea Pauker-Luca-Georgescu (ai cărei membri, întâmplător sau nu, aparțineau unor minorități naționale). Competiția între diferitele grupuri din interiorul elitei politice românești ajunge să aibă astfel și o componentă națională, chiar dacă aceasta nu era definitorie.

Constituția din 1952 redefinesc după cum am văzut, preconizatul design social, în termenii alianței muncitorimii cu țărănimia; totodată asistăm la câteva mutații ce intervin în problema minorităților. Drepturile codificate în constituția din 1948 și anterior acesteia sunt reconfirmate, însă o modificare semnificativă se produce la nivelul terminologic. Revine tacit (dar oficial), în uz formula “minorități naționale” după o perioadă (1945-1952) în care fusese exclusă din spațiul public. Această revenire, spre deosebire de mai toate gesturile Puterii, nu este motivată și fundamentată ideologic (cum a fost, spre exemplu, impunerea formulei “naționalități conlocuitoare”). Dacă lărgim câmpul de observație la spațiul lagărului socialist, observăm că în masa de constante ale discursului oficial, cauzate de “înghețul ideologic”, chestiunea minorităților, (sau “chestiunea națională”) se desprinde ca o variabilă (vezi cele arătate mai sus în legătură cu Stalin).

Constituția din 1952 nu rămâne semnificativă doar prin această spectaculoasă modificare terminologică, ci și prin câteva prevederi cu impact efectiv. Printr-o suită de articole (18, 19, 20, 21, 57, 58) se înființează și se reglementează funcționarea unei noi unități administrative, Regiunea Autonomă Maghiară (în continuare R.A.M.), concretizându-se astfel una dintre afirmațiile existente în preambulul Constituției: “În Republica Populară Română se asigură autonomie administrativă și teritorială populației maghiare din raioanele secuiești, unde ea formează o masă compactă”. R.A.M. apare în cadrul unui program de reorganizare administrativă a teritoriului României început în 1950. Iată câteva date statistice referitoare la această regiune. R.A.M. avea nouă raioane (numărul acestora crescând la 10 prin adăugarea, în aprilie 1956, a raionului Cristuru Secuiesc³²) și o suprafață de 13500 km²³³. După datele furnizate de recensământul din 1956, pe teritoriul acestei regiuni locuiau 731361 locuitori, dintre care 77,59 % (adică 567509) maghiari³⁴. Raportat la numărul membrilor minorității maghiare, în R.A.M. locuiau 35,7 % din aceștia.

În legătură cu apariția acestei unități teritoriale administrative, la nivelul oficial se furnizează invariabil același set de explicații și motivații. Crearea R.A.M. este considerată o “treaptă mai înaltă a rezolvării problemei

²⁸ art.16 al Constituției din 1952: “Regimul de stat al Republicii Populare Române este regimul democrației populare, care reprezintă puterea oamenilor muncii”

²⁹ Leonte Răutu, *Statul de democrație populară și funcțiile lui*, Editura P.M.R., 1952, p.7

³⁰ Zbygniew Brzezinski, *op.cit.*, p.106

³¹ Yuri Slezkine, *loc.cit.*, p.449

³² prin legea 4 din 5 aprilie 1956

³³ *Anuarul statistic al R.P.R.*, 1959, p.64

³⁴ *ibidem*.

naționale”³⁵ Înscriindu-se printre “necesitățile acestei “rezolvări democratice”, apariția R.A.M. va strânge “legăturile de prietenie dintre poporul român și celelalte naționalități”³⁶, întărind astfel statul de democrație populară³⁷

Noua organizare teritorială, începută în 1950, prelua denumirile unităților administrative direct din nomenclatorul sovietic. Așa cum observă Kendi Erich³⁸, odată cu crearea R.A.M. devine neclar dacă statul român are un caracter “unitar”, proclamat astfel în articolul 17 al Constituției din ’52, sau federativ³⁹, odată ce este preluat modul de organizare administrativă a unui stat federal, U.R.S.S.. Totuși, R.A.M. este un caz mai degrabă aparte; ea este singura regiune care conține în titulatură termenul “autonomă”, termen care implică existența unei îndreptățiri la acest mod de diferențiere față de un anumit centru. Care era criteriul pe baza căruia se opera această diferențiere? Prin crearea acestei unități administrative se crează explicit (mai explicit decât în cazul altor regiuni), o legătură între teritoriu și populație, pe o bază care nu funcționa în cazul celorlalte circumscripții administrative: apartenența națională/etnică. În timp ce celelalte regiuni aveau denumirile neutre ale unor zone geografice (Arad, Bacău, Baia-Mare etc.), R.A.M. iese în evidență tocmai prin încercarea individualizării teritoriale a unui grup etnic, procedeu caracteristic politicii minoritare sovietice⁴⁰. Dacă în U.R.S.S. existau o multitudine de minorități naționale care beneficiau (*de jure*) de teritorii strict circumscrie, în cazul României trebuie să ținem seama de ceea ce aminteam mai sus în privința “polarizării” discursului și acțiunii în problema minorităților (minoritatea maghiară era polul de referință al acestora). În afara minorității maghiare nici o alta nu beneficia de măsuri asemănătoare.

Apariția R.A.M. este o evoluție spectaculoasă mai ales la nivelul discursului, nivel care trebuie însă privit cu precauție. Iată, spre exemplu, problema autonomiei R.A.M. Deși termenul “autonomie” apare deseori atât în Constituția din 1952, cât și în numeroasele texte propagandistice ce o însoțesc, nu se depășește simpla sa enunțare, lipsind prevederile care să statueze concret dimensiunile autonomiei R.A.M. În schimb, sunt prezente prevederi care nu fac decât să transforme regiunea într-o circumscripție administrativă ca oricare alta, deși se deosebea la prima vedere de acestea (și intenția legislatorului era să facă această deosebire evidentă). Articolul 20 al Constituției din 1952 statuează obligativitatea legilor R.P.R., hotărârilor și dispozițiilor organelor *centrale* ale statului pe teritoriul R.A.M. Așa-zisa putere locală era deținută de un Sfat Popular, cu nimic deosebit prin structură sau obligații de cel al celorlalte regiuni, iar regulamentul de funcționare al R.A.M. este elaborat de acest Sfat Popular și supus spre aprobare Marii Adunări Naționale a R.P.R. (art. 21). Iată deci o aplicare a binecunoscutului principiu leninist al “centralismului democratic”⁴¹, care face ca autonomia enunțată să fie condamnată din start să mascheze uniformitatea administrativă și cel mai pur centralism. Cam în același timp (august 1952) în China începe aplicarea unui program de partid privind implementarea autonomiei regionale pentru naționalități. Nu e de mirare că prevederile care statuau autonomia diferitelor unități administrative locuite de naționalități sunt foarte apropiate de cele existente în România: “Organele autonome ale unei regiuni autonome vor fi edificate în acord cu principiile de bază ale centralismului democratic”⁴² sau “organul autonom al unei regiuni autonome poate să dezvolte economia regiunii în acord cu *sistemul economic unificat* și planul pentru construcția economică a statului (s.n.)”⁴³. În legătură cu înființarea R.A.M. ar mai fi de soluționat o chestiune: în apariția R.A.M., U.R.S.S. a fost doar un model sau și un impuls? În cazul în care regimul de la București a avut inițiativa în apariția acestei regiuni, acest fapt trebuie încadrat într-o eventuală re poziționare a locului minorităților naționale în concepția oficială. Că o asemenea re poziționare există, ne-o dovedește reutilizarea

³⁵ Gh. Gheorghiu-Dej, *Raport asupra proiectului de Constituție*, în idem, *Articole și cuvântări*, ediția a III-a, Editura de Stat, 1952, p.649; C.I.Gulian, *Crearea Regiunii Autonome Maghiare, o nouă etapă în rezolvarea problemei naționale în România*, în *Lupta de clasă*, seria a V-a, anul XXXII, nr.10, oct.1952, p.60

³⁶ *Crearea Regiunii Autonome Maghiare, un nou succes al politicii naționale marxist-staliniste a Partidului*, Editura P.M.R., 1952, p.5

³⁷ C.I.Gulian, *loc. cit.*, p.62; Gh. Gheorghiu-Dej, *Raport asupra...*, p.693; idem, *Statul de democrație populară, instrumentul construirii vieții noi*, Editura P.M.R., 1952, p.17

³⁸ Kendi Erich, *Minderheitenschutz in Rumänien*, R.Oldenbourg Verlag, Munchen, 1992, p.48

³⁹ Aluzii la federalizare întâlnim în presa Uniunii Populare Maghiare din 1946: “(...)prin conviețuirea pașnică româno-maghiară pe pământul Ardealului, vom obține prin respectul reciproc, bazele acelei politici de pace, care, pe urmele lui Kossuth și Bălcescu, va duce la federalizarea popoarelor noastre”. *Buletin Informativ* (editat de secția de presă a Uniunii Populare Maghiare), an.1, nr.3, 31.10.1946, p.2

⁴⁰ Donald L. Horowitz remarcă faptul că una dintre principalele metode ale U.R.S.S. de a calma conflictul etnic și de a elimina tensiunile era împărțirea și reîmpărțirea teritoriului., Donald L. Horowitz, *How to Begin Thinking Theoretically About Soviet Ethnic Problems*, in A.J.Motyl (ed.), *op.cit.*, p.18

⁴¹ Invățătura stalinistă cu privire la autonomia regională pune un deosebit accent pe strângerea legăturilor centru-regiune, dintre organele puterii de stat locale și oamenii muncii din regiunea autonomă respectivă”, C.I.Gulian, *loc. cit.*, p.62

⁴² *Policy towards nationalities of the People's Republic of China*, Foreign Languages Press, Peking, 1953, p.5

⁴³ *ibidem*, p.7

termenului "minorități naționale". În 1945 această formulă era exclusă din cauză că (aceasta este motivația oficială) "denota un complex de inferioritate, evocând reminiscențele unui trecut de opresiune și inegalitate"⁴⁴. Probabil că revenirea la această formulă în 1952 voia să sugereze și să rigidizeze o clară diferențiere numerică între o majoritate și diferitele minorități naționale. În cazul celei maghiare putem interpreta revenirea formulei sus-amintite punând-o în legătură cu apariția R.A.M., regiune care producea o strictă localizare a unei minorități naționale care nici măcar nu trăia în întregime (sau cel puțin în cea mai mare parte) acolo. Afirmarea spectaculoasă a așa-zisei autonomii a acestui ansamblu teritoriu-populație într-un peisaj hipercentralizat pune în umbră faptul că maghiari, sau alți minoritari existau, și încă în proporții destul de mari, în alte zone ale țării; în cazul maghiarilor, în zona Cluj și de-a lungul frontierei vestice a României). Toate acestea ne fac să concluzionăm că între cele două inovații majore existente în constituția din 1952 în privința minorităților 1. Revenirea la termenul "minorități" și 2. Enunțarea principiului autonomiei teritoriale pe criteriul apartenenței naționale (dar, *nota bene*, doar pentru o singură minoritate) există o legătură destul de strânsă. Această legătură se vedește cu mai mare claritate dacă introducem în discuție principiul "egalității naționalităților conlocuitoare cu poporul român". Noțiunea "minoritate" exprima o inegalitate (fie ea numai numerică), de care regimul, conform propriilor precepte, trebuia să se ferească. Inegalitatea este tacit exprimată prin apariția R.A.M., în două sensuri: 1. Doar o naționalitate conlocuitoare beneficiază de autonomie, dar nu și celelalte (deci, inegalitate între minorități); 2. Chiar și această naționalitate conlocuitoare era o *minoritate*, statutul acesta fiind clar evidențiat de faptul că ocupa un teritoriu clar circumscris, egal, din punct de vedere al suprafeței, cu doar 5,67 % din teritoriul țării.

Ideologia comunistă prezidează la construcția unei *Weltanschauung* proprie, dihotomizată. Lumea se împarte în "noi" și "ei", acestor două grupuri fiindu-le atașate categoriile etice bine/rău. Inițial, categoriile "noi" și "ei" erau definite conform criteriului fundamental de funcționare a ideologiei: clasa ("noi" = proletariatul; "ei" = burghezia). Apoi, pe măsură ce comuniștii avansează spre puterea politică, cele două sfere cunosc numeroase redefiniri: ideologia dovedind o remarcabilă flexibilitate "dialectică", le anexează noi teritorii: "noi" nu mai înseamnă doar proletariat, ci se extinde asupra altor părți ale ipoteticului edificiu social vizat de comuniști (proletariat, țărănime muncitoare, intelectualitate progresistă, cu alte cuvinte, poporul muncitor). În această situație, pentru "ei" funcționează procedeul definiției prin eliminare ("cine nu e cu noi, e împotriva noastră"). Este probabil că în acest stadiu, diferențierea dintre "noi" și "ei" consta în prezența, respectiv absența funcției "muncă", atribuită arbitrar de Putere. Solidaritatea grupului "noi" este centrată oficial pe această funcție, celelalte criterii (limbă, apartenență etnică, etc.) fiind declarate neimportante. Din perspectiva subiectului nostru, această situație se reflectă în formula "oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate". Prin apariția formulei "naționalitate conlocuitoare", minorităților naționale le este alocată o anumită poziție în interiorul grupului "noi" (însă și aici diferențiat, conform logicii "polarizării"). După uzul, timp de șapte ani a acestei formule, revenirea în 1952 a termenului "minorități naționale" (coroborată cu concluziile în legătură cu apariția R.A.M., înfățișate mai sus) semnifică începutul trecerii minorităților naționale din cadrul grupului "noi" înspre grupul "ei".

NATIONAL MINORITIES IN THE OFFICIAL DISCOURSE DURING 1948-1952

(Abstract)

This approach is dealing with the discourses of those having the power concerning the "national problem" up to 1952. The introduction presents the characteristics of the political process in Romania at the end of the 50's and first years of the 60's, explaining terms as "state", "nation", "people" used in the political discourse in this period, to delimitate the discourse referring to minorities. The study is revealing, then, the impact of the year of 1952 upon the minorities problem in the discourses.

The concepts, principles, realities and systems the state is related to are to be connected to the fact that, after 1945 (1948) in Romania was established a totalitarian political system, exported to the whole Central and Eastern Europe (known as the "Eastern Block". This system had, as a model, the Sovietic one. The Romanian state suffered a lot of changes at the internal level and also external one.

⁴⁴ *Trei ani de aplicare...*, p.5